Образец № 1

ЦЕНТРАЛЕН ДЪРЖАВЕН ИСТОРИЧЕСКИ АРХИВ
Фонд № 1952 к Опис № 1 а.е. № 177

ЦПА, ф. 226 оп 1 а. е. 177

МАКЕДОНО-ОДРИНСКО ДВИЖЕНИЕ
(Наименование на фонда)

(Наименование на структурната част на фонда)

**Заглавие на архивната единица**

Спомени на Тодор Органджиев за Солунското съзаклятие – "Гемиджиите" – 1902 г.

б. д.
(Място и дата на документа)

Оригинал, препис и пр. препис на машина

Екземпляри

Брой на листовете в арх. ед. 9

Институт по история на Бълг. комун. партия
при ЦК на БКП
ЦЕНТРАЛЕН ПАРТИЕН АРХИВ
Фонд № 226 Опис № 1 Арх. ед. № 177

Спомени на Тодор Органджиев.
за солунското възпитание - „Белишките"

ЦПА, ф 226 оп 1 а. е. 177

В Солун бяхме пет-шест души велешани. В училището създадохме команда за бягане. Там бяхме Кольо поп Гьорчев, Милан Мартински, на Гърто зето, Орце също беше там. Отивахме да се къпехме в морето. Това се отнася до 1906/1907 година. Става бунт в училището срещу Наумов.

ЦЕНТЪР ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

В 1897 година вече се говори в Солун и Велес за социализма. Във Велес попаднаха книжки донесени от Васил Главинов Той донесе първата книжка от Васа Пелагич "За братство и социализъм" на хуманитарни начала. Попадна после книгата: "Е ли крива судбина" от Любен Каравелов. Но по научния социализъм още нямаше книги. Имахме също брошури в този дух от Спиро Гулапчев.

В Солун четехме класиците, книги от Балзак, а попадаха ни и руски книжки. Кореспондирахме и със София. В това време дохожда от Пловдив Йордан Шурков, а Пловдив е социалистически град. Той се среща с много хора и не обича да парадира. Приказва за Жан Жак Русо, за Маркси пр. Товастава през 1897 година, по Времето на Винишката афера, а тази афера се отразява и в Солун. Тя даде насоката , една светлина, че има за какво да се бори човек че ние имаме срещу кого да се борим, срещу Турция. Тя повлия много над нас , децата.

В Солун ние се надъхваме социалистически но не борчески. Нещо като християнски социализъм - да се помага на бедните и пр. А тук вече имаше борчески социализъм. Тодор Дамчев беше даскал.

През 1998-1999 година получихме едно писмо от Орце. по австрийската поща. Дойдоха хора пратени от Шурков. Шурков ни ги представи много добре и аз дадох за тях хубаво мнение. Това бяха Слави Мерджано, обесен в Одрин, Соколов, убит за убийството на един бег и Манджуков. Те в същност бяха декласирани елементи. А Шурков знае , че в Солун има такава група велешани. Малко преди това ми попаднаха книгите от Чернишевски , Писарев, нихилистични и социалистически. Попаднаха ни книгите за отрицание на всякакви стари порядки, небрежност към всичко...Обществото не съществуше за нас. Тук вече има статии във вестниците за боксерското движение в Китай през 1895 година. Цял свят затрепери от това движение. В Китай почват бунтове срещу европейците. а там европейците живеят царски докато китайците живеят при пълна мизерия. В Китай унищожават европейските банки изпотрепаха кон-

ЦПА, Ф 226 оп 1 а.е. 177



Тогава цяла Европа се згрупира – англичани, германци, французи. Имаше много големи фалити в Китай. Парализираха Китай.

Вестниците пък пишеха за Турция: Болният човек се крепи не за туй, че може да се крепи, но защото му даваха инжекции. Сега вече в нас се формява идеята , че Турция живее защото я крепят европейците и то само за своите интереси.

В това време в Солун дохождат Владо Пингов, Тодор Богдан, по-млади от мене. Нашата група велешани бяга от училище, една част са външни ученици. Ние отиваме да се къпеме в морето. Атмосферата срещу Турция е настръхнала и ниеразправяме: Нема да живеем и без туй ще се харчиме. Тази дума ни беше на устата винаги. Тогава вече ние бяхме известни под името кемиджийте гюрюнтаджийте. Ние завършихме 7 клас обаче не се явихме на матура, понеже " ще се харчим". В Солун кръжока се увеличи с Владо Пингов, Тодор Богдан, Бучков, Орце Георги Богдан /последния не беше в кръжога/.

Как се нарекохме "гимиджий"? Отивахме в морето Там вземахме някои лодки, малки гемийки и от кемиджий гюрюнтаджий ние се нарекохме гимиджий, защото там помагахме да се изваждат лодките навън, пиехме по чашка ракия и викахме: "Бабам кемиджилък" Омръзна ни ежедневието в училището и ... ще вадим гемийте на сухо. Така на нас , не редовните ученици, започнаха да викат гемиджийте. Но иначе бяхме прилежни ученици. Държеше се сметка за всичко предадено в училището. Георги Богдан пък нарекохме баш кемиджия.

Анархистите препоръчани от Йордан Щурков вече ни казват , че трябва само акции. Това са Мерджанов, Калчев Маджуков, Михаил Герджиков и Соколов. От нас гемиджийте почти никой не свърши училище. Всички казвахме : " Ще се харчиме" / ще умираме /. Анархистите започнаха да разправят кой какво да направи. Султана ще убием, великия везир ще убиев и т.н. Но те бяха надъхани в Женева а ние живеехме в Турция. При нас положението беше много тежко. Гнета не беше в това, че живеем при чорбаджия, а беше гнет от турчин, при нас имаше национално робство. Ако минеш покрай турчин , ще те наплеска. Нашият дух беше: борба против турците и затова боксорската идея най-ни допадна. Когато през 1899 година през юни или юли, отидох във Велес там тези идеи вече ги имаше: понеже

Европа гребе Турция, ние ще уязвим нейните интереси. Тогава се създаде тази идея за банката.

В средата на 90-та година значи събираме се във Велес една група и вече всички сме инжектирани. Но за акцията трябват пари. Тодор Богдан и Гоце търсят пари. Те се укриват и искат пари. Организацията се намесва и въпроса дохожда до Коце Делчев. Ние дотава в организацията не влизахме . Парите се търсят чрез София. И тогава Мерджанов и други влезоха във връзка с Гоце Делчев.

Отивам във Велес и подавам заявление за учител в Щипската гимназия. А си казвам : като стана учител в Щип, Орце ще дойде при мене да уредим въпроса с поминъка, а Коста ще се нареди във Велешко. Тоде Богдан още го нема. А директивата на Делчев е:да отидем Щип, и да не влизаме в организацията, но връзка да държим. Ние образувахме банда от пет-шест души и започнахме да четем социалистически книги от Енгелс, Маркс, Бюхнер, -Сила и материя, Добролюбов, Писарев, Достоевски, Тургенев, Белински, Пушкин и др.Попаднаха ни и книгите " Подземна Русия", "Попрището на Нихилиста" . Тези книги ни поддигнаха духа а руските книги ни дадоха тактиката. Да се връщаме вече назад, неможе. "Искарахме гемиите на сухо" - готовността за саможертва беше много голяма. За всичко това много допринасяше и преводите на Георги Бакалов. Опитахме се от няколко места да вземем пари насилствено, обаче опитите ни излизаха неудачни. Но ние вече сме оформени. Говори се вече за отоманската банка и ние смятахме евентуално банката или евентуално кюкюмата. Но това както казах срещу Турция. А по-добре е срещу европейците, за да се създадат размирици. Изкахме да хвърлим моста на железницата. Много голямо впечатление на нас направи книгата " Подземна Русия " ние решихме да отидем под земята до банката. Но трябват пари. Такива имаше у Аршин бей. Ние искахме да вземе в къщата, но неможеше. Това става достояние до организацията. От там идва при нас Петре Бошнак и Трайчо Христов, инспектори и ни говорят в смисъл, че " ние искаме от вас работа, а виеспите". Петре Бошнак беше голям левичар. Разбираме се заедно да правим общо дело. Велешката организация туриха на наше разположение. Това беше към края на 99 година. Трябваше обаче въпроса да се оформи от София и с Гоце Делчев. Гоце имаше авторитет още през 1895-1896 година. - той още тогава беше вее водач.

ЦПА, ф 226 оп 1 а.е. 177



През 1900 година на богоявление , 19 януари, тръгваме с Трайчо Христов и идваме в София при Гоце Делчев. Ние смятаме да организираме нещо отделно от организацията, по наша линия. Тръгваме за Удово, от там за Струмица. Директор беше Огнянов. От там одидохме в Малашевието. В София идваме по канал . Снег и студ. През село Рила достигаме до София. Срещаме се с Делчев. Погодихме се по линията. Тогава с Мечето отиваме до Перник. Мечето беше привърженик на вътрешната организация и го обичаха. Реши се да вървим в Солун. Делчев даде директиви на Трайчо, аз издействувах паспорт и отидох във Велес. След известно време ниепочнахме пак кръжоците , събрания и пр. Нареди се така, че Петре Бошнак и Трайче Христов да бъдат с нас , Тоде отиде в Солун. В това време Орце писа на Мерджановеца. От там писаха, че са говорили с Борис Сарафов и последния обещал да прави средства, но трябвало да бъдем в София. През 1900 година м. февруари или март Орце дохажда да уговори. Орце говори нещо, отпускат пари и Орце ги пита какво намерение имат да се бомбардира банката в Солун. Идеята е горе-долу оформена. Те са съгласни и отделят част от сумите за солунския атентат. Връщ ща се Орце от София във Велес и от там отива в Солун. Както казах още у Велес въпроса за банката е уреден. Със себе си Орце взема и Владо Пингов . Мерджанов пък със Соколов и други отиват в Цариград да убият султана. Но парите в Солун са ограничени. Орце и Владо направят бръснарница, като Орце държи връзка и със София.

Павел Шатев нямаше къде да отива. Тойвлиза във връзка с Дико Кощанов, македонец, който минава като терорист, крайн елемент. Всички отиват в бръснарницата на Владо Пингов. Потърсваме от София един помощник бръснар. Чрез Ляпов едва едно ермнче е Павел Шатов и Дико Кощанов почват да копаят канала. Дюкянът е срещу банката. Слизаме надолу около метър и половина. На около 40 см. излиза една римска стена. Всичко се работи с длето без чук. Това става през лятото. Ниесме във Велес. Средствата са малко. Каналът беше висок около 70 см и 50 см. широк. Аз копах от канала близо 3/4. Сарафов отпуща пари за убийството на султана. Една част от тия пари се пращат в Солун. Орце писа в Цариград за парите и че ще изпрати Павлета главно за да тържи интимна връзка за парите. Дико Кощанов трябвало да отиде в Джумаята. Той се удави в р. Струма. Каналът беше дълъг близо

ЦПА, Ф 226 оп 1 а.е. 177



15 м-16 м. Опрехме до банката и спрехме копането. В Солун остава само Орце понеже няма пари. Аз се прибирам във Велес.

През 1901 година пак отивам в Солун, а след това идва и Илю. Това е през лятото. Намерили сме стая при Камаро. Главната ни храна беше грозде и сирене, Продължихме копането. Земята изнасяхме в книжни кесии но главната част от нея оставяхме по мазето Като почнаха есенните дъждове, ние използувахме вече и порой те. Така копахме два-три месеци. Копаехме аз и Илю. Орце беше връзката вънка. През есента стигнахме до банката. Живеехме при много голяма мизерия - пари нямаме , хляб нямаме, а в това време Павел го арестуват. Ние разбрахме, че издръжка от Цариград не може да се получи. Тогава ние разбрахме, че повече не може да се работи, почистихме дюкяна, затрупахме дупката и изравнихме. Всички инструменти оставихме вътре. Това става през декември. Имаше и един поп Стамат. Той ни даде 1.5 напалеона. На 5 декември аз заминах за Велес.

По онова време Делчев и Сарафов се погаждаха. Сарафов беше опортюнист. Гоце беше за канала. И той даде 5.000 лв. златни - 250 напалеона, Гарванов беше против атентата. Моето мнение беше, че Делчев отиде при Гарванов да се отложи въстанието и да се действува само по тази линия. С Делчев сме се срещали специално. Сарафов даде 500 напалеона. По онова време не се държеше никаква архива. В мен остана само едно револверче " лебел". Гоце ми каза като не стигнат парите, наредили сме да се дадат други. Гоце идва наскоро преди атентата.

Илю се прибра във Велес. Прибрах се и аз. След няколко дена дойде и Орце. Владо Пингов остана в Солун. Културната работа във Велес тръгна по-усилено отколкото по-рано.

През януари след празниците Орце идва в София. Това е в 1901 година. Орце се среща със Сарафов и се обажда от София, че е получил обещание. Тук е бил и Милан поп Йорданов. Това продължава 2-3 месеца. Орце съобщава , че заминава за Женева. Той влиза във връзка с Ляков и Сарфов. В Женева има връзка със Сарафов и Симеон Радев. Той беше умът на Сарафов по политическите работи. Орце е вече в Швейцария и не се обажда. Влиза във връзка с Матей Икономов, възобновява връзката си с Мерджанов а така също влиза във връзка с Диме мечето. А Мечето е касиер на Орце. Орце се връща от Женева. Не се обажда, след това тук влиза пак във връзка с Мерджанов, преди последния да бъде убит. Но в Женева Орце има връзка и с ерменеца и с руски анархисти. Връзките му стават пред Ляпов.

Във Велес ние бяхме в неизвестност . Орце не пише писма.

ПИА, Ф 226 оп 1 а.е. 177



Ние започнахме да четем в изобилие социалистически книги. Около нас се събраха вече и съчувственици – 7–8 души. Четехме почти всички издания на Георги Бакалов, Книги ни пратиха Бисмарк и Васил Главинов. Четехме всичко каквото беше излязло от Енгелс. Цялата 1901 година работехме по тая линия. Четехме Херцен, Некрасов, Добролюбов, Чернишевски, Писарев. Последния най-много ни харесваше. Той беше нещо като писател на нихелизма, отрицанието, а в нас у Велес имаше голям консерватизъм и затова нихелисмът най-много ни допадаше. Например на велики четвъртък в черквата жените са долу, а ние горе ние пием ракия и мастика. Правехме всичко за да нарушаваме порядъка. За лична просвета– ние още от училището бяхме социалисти – тук в София минахме големи курсове, четехме, разсъждаваме и спорим. Бисмарк беше във връзка с Васил Главинов но той беше непостоянен човек и ниев него нямахме доверие, Ние влияехме във Велес. Нас ни наричаха "Народа". Нямахме оръжие а имахме само ножове.

През 1902 г. , няколко дена преди великден, Орце се върна, но ние всички бяхме разочаровани от него , още повече, че за някои беше невъзможно да живеят, какъвто бе случая с Владо Тингов а така също и с Коста. Доде Богдан изпадна в отчаяние. И така,дойде Орце но той дойде шлифован, а за нас това вече беше неприемливо. От разговорите се виждаше , че вече е станал анархисти Орце се отчая от нас. Даде отчет какво е направил: получил 5.000 лв. от Гоце и 10.000 лд. от Сарафов и обещание от комитета че когато ни потребат пари ще се дадат още. Най-после ние се помирихме с положението.

Орце отива в Солун. Поискахме да вземем бръснарницата. С Орце отиде и Коста. У Велес оставаме аз, Трайчо, Доде Богдан, Аз бях връзка между Орце и Илю. Сега, понеже в Солун трябваше да се харчат пари, заминава Владо а след това и Коста. Бръснарницата не можеше да се вземе. Затова по препоръка от Сарафов и друг един взехме един дукян съседен на бръснарницата за бакалница. Влезохме във връзка с централния комитет. Последния знае, че нещо ще стане, ама подробностите не знаеше.

Павел Шатев е ученик в Солун и свършва. Стоян поп Симов беше в Цариград семенарист. Ученик в Солун беше и Милан Арсов.

Орце взема дюкяна. Минава известно време. С Трайчо става неприятна работа поради един турчин. И Трайчо отива в Солун. Орце казва, че и Дико Кошанов е на разположение, но аз не го

ПИА, ф. 226 оп. 1 а.е. 177



поканвам. Той мина и замина. Отиваме само велешани. Павле и в София и Владо, Коста и Орце вземат дюкяна. Дохожда и Марко божинов да вземат бакалницата.

Сега , при бакалницата нямаше нужда от много копане. Новият канал копаят Орце, Владо Пингов и Коста. Когато отива Илю, каналът е вече готов. Старият канал е почистен и го продължат от лево и десно на банката, като смятаме ,рче много експлозив ще дойде а то дойде само 100 кг. Тази работа продължи до лятото 1902 година. Павел Шатев е вече в София и той държи вече връзката работата пак се нарежда чрез Сарафов. Намират динамит. Една част минава през Милан Създанов, който работи с валон-Ли . Те пренесоха като цигари малко динамит и бертолетова сол. Във Велес Орце праща половин килоград бертолетова сол в кутии от локум. Направихме примитивни бомби. като направихме и проби. Получи се многосилен експлозив. Пишехме отворени писма. Имахме и симпатично мастило , но го употребявахме редко. Чрез Сарафов Павел организира отпускането на около 100 и няколко килограма динамит. Павле мина от тук. а знае , че Тодор Александров е в Кочани учител. Тодор беше на друга почва.

Сега как е даден канала на Павлев незнам, но влиза във връзка с Тодор Александров, който е в Кочани главен учител и ръководител на околийския комитет. Тодор се съгласява да услужи, но той не знаеъ за каква цел е.

На мене Павле пишеше. Аз го знам от Скопие, а пансиона, но иначе не съм имал с него приятелство, а Орце е съученик на Павлето. А Павел мене ме познаваше.

Разбрахме , че трябва да се отиде в Кочани при Тодор Александров за да видим как ще пренасяме материалите. С Илю се посъветвахме да се пазарим - това, което един знае, друг да не го знае. Аз вземах файтон от Велес до Кочани. - да търся маково семе. Отивам в Кочани при хаджи Василевци, велешани. Разправям за семена а после ги питам за Тодор Александров, когато ги попитах за Тодор , те си преханаха езика. Те му съобщиха да се срещнем в училището през вечерта. Към 12 по турски се срещнахме. На следния ден донесоха 10 пакета. За мостра аз взех едно чувалче и маково семе. Аз писах, че в Солун тази работа не може. Нам слизме да се докара със стока.

ЦПА, ф 226 оп 1 а.е. 177



Решихме да караме ориз у Кочане. В Кочани отивам за втори път. Отивам и при Тодор. Решихме динамита да пренасяме с ориз. До чешмата във Велес имаше едно ханче. Оризът ще идва всеки вторник а аз във Велес съм подготвил как ще се носи. Дойде първия път. Донасяме около 20 кг. Ще нося ориза в Кольо , моя чичо. Тази работа аз подготвих по-рано. В няколко вторници събрахме доста много, но под 100 кг. В тенекии го изпращаме в Солун. Аз пращам първите две тенекии в Солун. Идват колари от Солун. Купихме тенекии от шарлаган. Лично аз предавах теникийте на гарата. Телеграфирам в Солун като пращам телеграми на друг адрес и там знаеха, че трябва чакат, Получиха първата пратка. Дават тенекийте на едно хамалче да ги дони и на коладжийте дават рушвет . Орцето дава рушвет а хамалчето избягва напред. Настъпи една голяма радост. Така пратихме и втори път и трети път. Аз неисках да се бърка друг но комисионера Илю се наложи. Пращаме и четвърти път. Към четвъртия път се помена името на Гиго Шарлаганджията. Петият път остана още една теникия. Оня от Кочани не дохожда. От Кочани чрез връзката , дадена от Тодор получавам аз динамита. Последната пратка беше 4-5 дена преди атентата. Получи се една тревожна телеграма. Пишат ми: "Колкото има пари , пратете ги". Шурков фалира. Събрахме нещо от другарите , от ориза също получихме нещо". Аз им телеграфирам: "Преведени днес пари и им превеждам това което остана. От там ми пишат : Шурков пропада , вземи парите. Ама от човек пропаднал вземат ли се пари? И това става 3-4 дена преди атентата. В понеделник почват в Солун да търсят пари. В среда става големия атентат. В четвъртът заранта във Велес се слушат се новини. Баща ми бил на нивата. Някои изват от гарата и му съобщават, че в Солун станал атентат. Като чул баща ми, че банката и ~~жжж~~ била бомбарзирана, че имало касапница, престрелка по улицата, веднага си ~~каза~~ казал: те са. Търси ме и ме намира и ме пита: Що мислиш?, качо че ли знае, че аз съм вътре. Аз отивам право при Илю. Казвам му що е станало. И той чул. Тоде Богдан не беше под ръка. Лазо Си..... не знае. Имаше още 7 - 8 или 9 души на разположение. Аз казам на Илю: Ние сме пропаднали. Илю да отиде в Скопие и да направи нещо., защото и без това сме загубени. Във Велес има още дна тенекия с динамит. Решихме: още четвъртък аз заминавам в Скопие. Илю да бъде във вторник в Скопие. Като понеделник дойде с киражийте, Отивам при чичо ми на гости. На тръгване баща ми казва, те пущам за расад за тютюн. Това да знаеш. Като ме потърсят да кажа така. А цял Велес знае, че това е извършено от "народа".

ЦПА. Ф 226 оп 1 а.е. 177



ЦЕНТЪР ЗА ИСТОР. АРХИВ

Чичко Лазо Маджикарот ми казва:"Тодоре, станало що станало. Назат вракяне нема.Кураж и тръдост. Само с тръдост и вяра може да има спасение. Напред! Да не се разколебаеш!"

Отивам на гости В Скопие при чичо. Казах , че отивам за расад за тютюн. Той купи и го праща от мое име. С Илю уговорихме да турим 2-3 кг. на хюкюмата. А във Велес мъртвило. Връщам се на ручок. Чичо ми казва: " Всичко е спряло".Не дават нито да излезеш нито да взелеш в града, Това е вече в петък. Влаковете са спрени. Никой нито слиза, нито се качва. Дойде понеделник. Няма велешани. Аз пиша на Илю отворено писмо. Отговор не получих. Мина нова седмица. Идва и другия понеделник. Тогава срещам Ицо Вилар. Ханаха Иован Бошнак и е изпратен със специален влак в Солун . В Солун става разследване. Предполагам, че е писано писмо във време на атентата. Това писмо е било е вханато или пък е намерено в някои от убитите. Разбрах, че всичко е разкрито. Минават вече 11 дена. Не всички знаеха в Солун за адреса. Разбрах, че работата е опасна. Аз поисках път за укриване и тогава избягах в четата.

---